

IS LIETUVIŲ SPAUDOS, BIBLIOGRAFIJOS IR BIBLIOTEKŲ ISTORIJS

V. ZUKAS

Prie J. Janonio raštų leidimo istorijos

Paskutiniame savo laiške (1917.III.17) Z. Angariečiui proletarinis lietuvių poetas J. Janonis apie savo kūrinius rašė: „Labai norėtusi, kad jie nežūtų, o būtų sutvarkyti ir galėtų būti apskelbt¹“. Greitai po J. Janonio mirties buvo susirūpinta jo raštų surinkimu ir pirmojo poezijos rinkinio paruošimu. Tuo reikalu rūpinosi lietuvių revoliucinio judėjimo vadovai V. Mickevičius-Kapsukas, Z. Angarietis ir kt. „Tiesos“ laikraštyje buvo išspausdintas kreipimasis „Drg. J. Janonio raštų reikalui“², kuriame prašoma aukoti lėšų J. Janonio raštams išleisti ir nurodyti, kur buvo spausdinami jo kūriniai. Netrukus buvo išspausdintas kitas kreipimasis, kuriame prašoma siųsti „Tiesos“ redakcijai J. Janonio rankraščius, nuorašus, spausdintus darbus ir lėšas raštams išleisti.

Kreipimasis sulaukė gyvo Rusijoje gyvenančių lietuvių darbo žmonių atgarsio. Surinkta buvo didžioji poeto kūrinių dalis, sukaupia lėšų. Pinigų siuntė organizacijos, pvz., Rusijos Socialdemokratų partijos Petrapičio Lietuvių rajono komitetas paskyrė 50 procentų pajamų, gautų 1917 m. birželio 10 d. už bilietus į komiteto suruoštą mitingą³. Nemaža pinigų atsiuntė atskiri asmenys (jų pavardes spausdino „Tiesa“).

Z. Angarietis kreipėsi ir į Amerikos lietuvius darbininkus, ragindamas lėšomis paremti J. Janonio raštų išleidimą. Laiške Z. Angarietis rašė:

Draugai darbininkai! Drg. J. Janonis (Vaidilos Ainis) atsisveikindamas su savo draugais laiške, paliktame man, išreiškė pageidavimą, kad jo raštai liktų atspausdinti. Bet pas mus nėra gana lėšų. Kreipiuosi į jus, draugai amerikiečiai, padėti mums išleisti V. Ai io raštus. V. Ainis buvo vienatinis proletarų poetas mūsų eilėse. Ir mums rūpi, kad visi susipratę lietuviai darbininkai savo aukomis padėtų mums išleisti jo raštų rinkinį ir tuom padėtų mums pastatyti geriausią jam paminklą.

Visuomet su Jumis

Z. Angarietis

Laiškas buvo išspausdintas Amerikos Lietuvių socialistų sąjungos laikraštyje „Kova“, 1917 m. spalio 26 d. (Nr. 43). Tų pat metų lapkričio 9 d. „Kovos“ laikraštyje pasirodė S. A. Demenčio straipsnis „L[ietuvių] D[arbininkų] L[iteratūrinės] D[raugijos] reikalai“, kuriame jis vėl perspausdino Z. Angariečio laišką ir siūlė Lietuvių darbininkų literatūrinei draugijai išleisti J. Janonio raštus ir jo biografiją.

¹ Janonis J. Raštai. 2 tomai. T. 2. V., 1957, p. 190.

² Zr. „Tiesa“, 1917, birž. 7 (geg. 25).

³ Zr. „Tiesa“, 1917, liepos 19(6).

Apie konkrečią Amerikos lietuvių darbininkų paramą, leidžiant pirmąjį J. Janonio poezijos rinkinį, duomenų neturime, tačiau yra žinoma, kad lešų tam reikalui buvo surinkta pakankamai. Jau 1918 m. sausio mėn.⁴ buvo išspausdinta informacija apie J. Janonio raštų leidimą ir paskelbta jų prenumerata. Tų metų pradžioje Voroneže buvo išspausdintas poezijos rinkinys „Eilės“⁵. Po kelerių metų J. Janonio poezijos rinkinėlis „Jaunų dienų raštai“ buvo išleistas ir Amerikoje⁶.

Į rinkinius neįtraukti Žemaitės raštai

Detaliau susipažinus su Amerikos lietuvių spauda bei kitais leidiniais, pavyko surasti keletą iki šiol į raštų rinkinius neįtrauktų Žemaitės rašinių. Jie papildė rašytojos kūrybinį palikimą plačiau mūsų respublikos skaitytojams nežinomais straipsniais bei laiškais, pateikia papildomų žinių apie Žemaitės visuomeninį darbą, jos pasaulėžiūrą ir kt.

Bostone leidžiamas pažangus Amerikos lietuvių laikraštis „Laisvė“ išsiuntinėjo žymesniems lietuvių kultūros ir visuomenės veikėjams anketą, liečiančią moterų judėjimo klausimus. Tokia anketa buvo nusiųsta ir Žemaitėi. 1913 m. rugsėjo 23 d. numeryje (Nr. 76) „Laisvė“ išspausdino greta kitų ir Žemaitės atsakymą.

Anketoje buvo klausama: „Kaip žiūrite į moterų judėjimą ir to judėjimo uždavinius ir ką gero velijate lietuviams moterims? Žemaitė iš Vilniaus nusiuntė tokį atsakymą:

„Gerbiami tautiečiai!

Kaslink tamstų paklausimo: „ko geriausia velijate lietuviams moterims?“ trumpai atsakysiu: mokslo ir apšvietos! Ne tik velijame, bet trokšte trokštame, nes be to mūsų moters niekuomet nepakils iki žmogaus vardo. O mūsų dabartinėse aplinkybėse visas svietas žino, kaip sunku, oi sunku moterei trokštamąjį mokslą įgyti“.

Kitas Žemaitės plunksnai priklausęs rašinys yra jos laiško fragmentas iš kelionės į Ameriką. Žemaitė kartu su A. Bulota ir A. Bulotiene, per Suomiją, Švediją ir Norvegiją atvykusi į Bergeno uostą, 1916 m. vasario 10 d. sėdė į laivą „Christiana Fjord“ ir išplaukė į Ameriką. Vasario 12 d. iš Anglijos ji parašė laišką laikraščiui „Naujoji Lietuva“, kuriame aprašė kai kurias savo kelionės detales.

„Rytą išaušus girdėti kaž koks triukšmas, lakstymas, ukavimas. Pašoku, išeinu į lauką. Priešais mūsų garlaivio bestovys anglų karo laivas su kanuolėmis, didelis, baisus, juodas, rudos, geležinis. Tuoj ir mūsų laivas sustojo. Iš ano laivo išplaukė valtis su kokia 10 žmonių. Iš čia numėtė virvę, pritraukė artyn, tuoj du ar trys anglų oficialiai virvinėmis kopetikiėmis užlipo ant mūsų laivo ir susmuko kaž kur į vidų, o aštuoni kareiviai sėdi valtyje prieš saulę ir snaudžia. Netrukus pradėjome plaukti. Bulota sužinojo, kad plaukiame į Angliją, nes mūsų laivą areštavę...“

Epizodą su laivu Žemaitė vėliau taip pat aprašė ir savo apybraižoje „Kelionė į Ameriką“ (Raštai, t. IV, p. 92). Laiške yra kai kurių nežymių skirtumų. Laikraštyje „Naujoji Lietuva“ (1916, kovo 20, Nr. 13) laiško tekstas išspausdintas ne visas. Laiške buvo rašoma, kad laivas stovės Anglijos pakrantėje ir nežinia kada plauksias toliau. Iš tikrųjų Anglijoje, Kirkvale, laivas stovėjo dvi dienas. Kelionė į Ameriką truko dvylika dienų (žr. „Laisvė“, 1916, kovo 10, Nr. 10).

⁴ „Tiesa“, 1918, sausio 25(12).

⁵ Vaidilos Ainio (Juliaus Janonio) eilės. [Paruošė ir red. V. Mickevičius-Kapsukas. Iš. str.: Julius Janonis. (1896.III.23—1917.V.17), p. 3—6]. Voronežas, Petrapilio Liet. Sekcijų Biuras, Lietuvių sp-vė, 1918. 90 p. (Rusijos Social-Demokratų Darbininkų Partija).

⁶ Jaunų dienų raštai. Chicago, III, „Vilnius“ leid., 1924. 39 p.